



Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет

ПІВДЕННИЙ АРХІВ

(Збірник наукових праць. Філологічні науки)

Випуск – XXIX

Херсон – 2005

Затверджено вченою радою Херсонського державного університету (протокол №3 від 16 листопада 1998 р.)

Рішення президії ВАК від 8 вересня 1999 р. (бюлетень №5, 1999 р.)

Рекомендовано до друку вченою радою ХДУ
(протокол № 9 від 16 травня 2005 р.)

Головний редактор:

Мішуков О.

доктор філологічних наук, професор,
заслужений діяч мистецтв України,
перший проректор ХДУ, завідувач
кафедри історії світової літератури та
культури ХДУ.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

- | | | |
|-----------------|---|---|
| Висоцький А.А. | – | кандидат філологічних наук, доцент |
| Гнідан О.Д. | – | доктор філологічних наук, професор |
| Демченко А.В. | – | кандидат філологічних наук, доцент |
| Кирилюк З.В. | – | доктор філологічних наук, професор |
| Нев'ярович Н.Ю. | – | відповідальний секретар, кандидат педагогічних наук, доцент, заслужений учитель України |
| Турган О.Г. | – | доктор філологічних наук, професор |
| Фрізман Л.Г. | – | доктор філологічних наук, професор |
| Чумаченко Г.А. | – | доктор філологічних наук, професор |

Оригінал-макет розроблено організаційно-технічною службою ХДУ
(А. Фоменко)

Видавництво ХДУ (А. Савченко)

Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Випуск XXIX. – Херсон: Видавництво ХДУ, 2005. – 121 с.

©ХДУ, 2005

ЗМІСТ

Бондар Л. ВІД ДЕПЕРСОНАЛІЗАЦІЇ ДО ЕКЗИСТЕНЦІЇ	5
Бондарева О. СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ДРАМАТУРГІЯ – "ДІАГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ" СУСПІЛЬСТВА.....	13
Гайдаш А. ЧАСОВІ ТА ПРОСТОРОВІ ПАРАМЕТРИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ЖІНОЧОЇ ДРАМАТУРГІЇ 1990-Х РОКІВ	19
Заболотська О. СОЦІОДРАМА – ЯК ЕФЕКТИВНИЙ МЕТОД АКТИВІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНО – ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ ПРИ ФОРМУВАННІ ІНШОМОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ	23
Ильинская Н. "ДУХОВНАЯ ВЕРТИКАЛЬ" В ПОЭЗИИ ПЕРЕХОДНЫХ ЭПОХ (РУБЕЖ XIX-XX И XX-XXI СТОЛЕТИЙ): ПРОБЛЕМЫ ИССЛЕДОВАНИЯ.....	27
Кочетов А. РУССКИЙ ТЕАТР 50-Х ГОДОВ XIX ВЕКА В ДНЕВНИКОВОЙ ПРОЗЕ А.В. ДРУЖИНИНА.....	33
Кузнецов С. ХУДОЖНІ ОБРАЗИ У РОМАНІ О.ВЕЛЬТМАНА "СВЕТОСЛАВИЧ, ВРАЖІЙ ПИТОМЕЦ. ДИВО ВРЕМ'ЄН КРАСНОГО СОЛНЦА ВЛАДИМИРА"	40
Литвиненко Г. ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ОБРАЗНО-АРХЕТИПНОЇ СТРУКТУРИ НАРОДНОЇ ПІСНІ	44
Литвиненко Л. "ТЕАТР А.Н.ОСТРОВСКОГО": ТРАДИЦІИ, НОВАТОРСТВО	49
Мамай Н. ОБРАЗ ХУДОЖЕСТВЕННОГО МИРА В ПЬЕСЕ Л. АНДРЕЕВА "АНФИСА"	55
Мірошніченко П. ПРОБЛЕМА "НЕАНТИЗАЦІЇ" ТА АНТИЧНА ТРАГЕДІЯ ЯК ЖАНР	59
Мишуков О. ЖАНРОВОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ВОСПОМИНАНИЙ ДЕКАБРИСТА АЛЕКСАНДРА ПОДЖИО	63
Мушка О. "ШУКАЙМО Ж, БРАТТЯ, ДО СВЯТИНИ ШЛЯХУ...": ПРОБЛЕМА СВОБОДИ В ДРАМІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ "ВАВИЛОНСЬКИЙ ПОЛОН"	71
Немченко І. ДО ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ДРАМАТУРГІЇ ІВАНА БАГРЯНОГО (ХУДОЖНЯ СВОЄРІДНІСТЬ КОМЕДІЇ-САТИРИ "ГЕНЕРАЛ").....	76
Немченко Г. ДЕЯКІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ НАД ПОЕТИКОЮ ДРАМ ІВАНА ДНІПРОВСЬКОГО ТА ЯКОВА МАМОНТОВА.....	81
Оришак О., Козак Н. ЛИЧНОСТЬ Ф. ШИЛЛЕРА, ВЕЛИКОГО НЕМЕЦКОГО ДРАМАТУРГА В ДОКУМЕНТАЛЬНОЙ ЛИТЕРАТУРЕ И ТВОРЧЕСКИХ ВЗАИМОКОНТАКТАХ С ЕГО СОВРЕМЕННОЦАМИ: ПРОБЛЕМА АВТОБИОГРАФИЗМА ОБСТОЯТЕЛЬСТВ.....	85
Пуреховская О. КОНЦЕПЦИЯ БАРОККО "МИР – ТЕАТР" В ТВОРЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ КООРДИНАТ СИМЕОНА ПОЛОЦКОГО	91
Романець В. ЖАНРОВІ ОСОБЛИВОСТІ ДРАМАТУРГІЇ В. ГЮГО (У КОНТЕКСТІ СТАНОВЛЕННЯ ФРАНЦУЗЬКОГО РОМАНТИЗМУ)	96

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українистики
Національного медичного
університету ім. О.Богомольця,
докторант кафедри новітньої
літератури Інституту філології
КНУ ім. Т.Шевченка, член
Національної спілки письменників
України.*

СУЧАСНА УКРАЇНЬСЬКА ДРАМАТУРГІЯ – "ДІАГНОСТИЧНА МОДЕЛЬ" СУСПІЛЬСТВА

Стаття присвячена проблемам сьогодення драматургічної літератури, її стильовим пошукам і тематичним заглибленням. Автор осмислює жанрово-моделюючі процеси драматургії межі ХХ – ХХІ ст.

The article is devoted to the problems of contemporary dramatic literature, its stylistic searches and thematic deepening. The author makes an attempt to interpret the genre modifying processes of dramatic composition on the boarder of XX – XXI centuries.

Українська драматургія сьогодення. Багато в кого виникає питання: чи є вона взагалі, якщо є, то ким представлена? З точки зору і неவிбагливого читача, і вибагливого глядача драматургія сьогодні в занепаді: на театральному коні сучасні п'єси наших співвітчизників майже відсутні (якщо ці твори і доходять до глядача, то мають досить вузьку глядацьку аудиторію, оскільки поставлені в обласних, районних або студійних театрах, але і там вони обмежені в часі від прем'єри до зняття з репертуару; на столичній сцені творчість сучасних драматургів зазвичай практично відсутня), драматичні новації 80-х років ХХ століття швидко зішли на узбіччя культурного процесу (втім, і тоді вони здебільшого перебували на маргінесі), власні збірки драматичних творів сьогодні видають друком лічені одиниці – Олександр Ірванець [14], Валерій Герасимчук [8-10], Богдан Стельмах [23-24], Мирослава Ласовська-Крук [18] у "материковій" драматургії, Віра Вовк [5-6] та Юрій Тарнавський [25] – у діаспоровій. Але насправді у сучасній драматургічній літературі України спостерігається беззаперечне пожвавлення, і навіть останні публікації репрезентують чималу плеяду нових імен драматургів, чії твори свідчать про очевидну художню динаміку в цьому жанровому потоці (якщо, скажімо, взяти до уваги деякі журнальні публікації та лише дві останні театральні антології, укладені за підсумками конкурсів молодих драматургів, що їх проводить видавництво "Смолоскип" [30-31], то маємо цілу плеяду талановитих драматургів, підготовлених до праці на теренах театральних жанрів, цілу низку цікавих драматургічних творів і очевидне річище, в якому на синтагматичному і парадигматичному рівнях викристалізуються та усталюються новітні жанрові, стильові, естетичні тенденції, що дозволяє вести мову про певну цілісність сучасного драматургічного процесу).

Але фрагментарністю і розпорошеністю репрезентативного матеріалу спричинено вражаючу дискретність рецепції сьогоденної драматургічної літератури: справді, наскільки відомі зараз в Україні імена і драматургічні твори Анни Багряної, Ігоря Бондаря-Терещенка, Артема Вишневського, Лесі Демської, Оксани Клименко, Олега Миколайчука-Низовця, Світлани Новицької, Юрія Паскара, Олександри Погребінської, Олексія Росича, Надії Симич, Сергія Щученка? Більш відомі імена знані нами також далеко не по драматургічних доробках, що наявні у творчому активі певною мірою "знакових" постатей сучасної літератури: Софію Майданську ми знаємо як поетесу-"сімдесятницю", Анатолія Дністрового

і Володимира Діброву – як прозаїків, Іздрика і Олександра Ірванця – як поетів і романістів, законодавців новітньої літературної стилістики, Світлану Пиркало – як прозаїка малих форм і белетриста. Ми так і не маємо (і чи будемо мати найближчим часом?) періодичного видання, принаймні, щорічника, де б системно, за певними критеріями естетичного або тенденціонального відбору друкувалися драматургічні твори сучасних авторів, що дозволило б подолати несправедливу "уламковість" рецептивного поля сьогоденної української драматургії. Ми не маємо жодного хрестоматійного видання, де б кращі твори драматургів останніх десятиліть були зібрані під однією обкладинкою і прокоментовані таким чином, щоби читачі (без спеціальної фахової підготовки – старшокласник, студент, або навіть фахівець – учитель чи викладач) могли долучитися до більш-менш серйозного сприйняття драматургічної літератури.

"Функціонування жанрів і жанрових різновидів щільно пов'язане не лише з внутрішніми закономірностями літератури, але і з дійсністю, з духовними шуканнями часу" [12, 1], – зазначила кілька років тому сучасна білоруська дослідниця драматургії С.Гончарова-Грабовська. Жанрові шукання нинішньої української драми багато в чому обумовлені соціальними змінами і потрясіннями останніх десятиліть ХХ століття, руйнацією старих естетичних та міфологічних канонів і формуванням нових. Сьогодні накопичено настільки розлогий текстовий масив п'єс, що є всі підстави прослідкувати динаміку зміни жанрових домінант і стилістичних акцентів у даній традиції, системно і виважено дослідити теоретико-літературний зріз драматургічної палітри принаймні трьох минулих десятиліть, які демонстрували кардинальну переорієнтацію картини світу та її художню реалізацію в драматургії цього періоду, радикальне оновлення жанрової системи, потяг до певної структурної цілісності.

Ми пам'ятаємо, як у 70-ті роки минулого століття у суспільній свідомості домінував національно та культурологічно індиферентний "радянський міф", як у 80-ті роки цей міф на українському ґрунті витіснився національно-патріархальним і національно-романтичним світобаченням, у драматургії подеколи пересадженим на плідну ниву соціально-проблемної п'єси, органічної для української драми ХХ століття, інколи каталізованим глибинною психологічною домінантою та властивим нашій національній традиції кордоцентризмом, а також долученням молодого покоління драматургів до постмодерністської стилістики, яка зароджується і починає оформлюватися в нашій драматургії з початку 80-х. Усі ці процеси повнокровно відбилися у драматургії "нової хвилі", а "новітня хвиля", яка викристалізувалась у 90-ті роки ХХ століття, стала дуже впевнено демонструвати постмодерністські принципи світовідтворення (у тому числі намагання створити літературу із літератури і навіть ширше – літературу із культури та квазікультурних феноменів); постмодерністські принципи сучасна драма контамінувала у складну суміш із необароковими, неоромантичними, неосимволічними, неореалістичними й неонаціоналістичними тенденціями.

"Сьогодні очевидно, що культура в цілому і всі її основні компоненти перебувають у процесі певного глобального переходу в якийсь *принципово інший* стан, основні характеристики котрого лишаються поки ще зовсім неясними" [20, 7], – засвідчують автори сучасної енциклопедії "Лексикон нонкласики", прагнучи збагнути закономірності естетичної свідомості та описати артпроцеси техногенно-комп'ютерної доби, яка започаткувала абсолютно нові підходи до проблеми цінності в мистецтві, спричинила неординарну рецепцію художньої продукції та запропонувала нестандартні критерії літературної творчості в цілому.

Сьогоденний український театр, перебуваючи у напружених пошуках, лишається, як і театр узагалі, "діагностичною моделлю суспільства" (термінологія Н.Корнієнко) [див.: 16]. Сценічні режисерські експерименти В.Більченка, Б.Озерова, О.Ліпцина, С.Данченка, А.Жолдака засвідчили "високий ступінь нерівноваги, невпорядкованість контекстів", насамперед, театрального і соціокультурного, що дало Нелі Корнієнко підстави ідентифікувати сучасні театральні пошуки як "турбулентні "завихрення" на "краях шкали",

що свідчать про ентропійність окремих концепцій, картин світу, а також художньо-мовних систем і смислообразів" [17, 156]. Якщо у царині театру зараз ще домінує броунівський рух, деконструкція, деструкція, то в українській драматургії вже можемо спостерігати тенденції конструктивні, естетично потужні, з більшим тяжінням до синтезу, ніж до розтину та мозаїчного препарування, хоча її поступ, безумовно, не є одновекторним, а нове покоління драматургів працює фактично ізольовано один від одного і (здебільшого – на жаль!) від сучасної театральної ситуації.

Драматургія естетично поліваріативного періоду (а власне такими є три останні десятиліття) не може бути однозначно кваліфікована як тільки постмодерністська. Безумовно, домінування у драмах кінця ХХ – початку ХХІ століть стилістики постмодернізму стає очевидним, і в українській версії драматургічного постмодернізму, так само як і в інших його національних варіантах, проступають виразні риси "добі "стомленої", "ентропійної" культури, позначеної "есхатологічними настроями, естетичними мутаціями, дифузією великих стилів, еклектичним змішанням художніх мов" [22, 11], аморфності й "розмитості" жанрових кордонів, стильового еклектизму, чим спричинені різні модифікації художньої структури драми [11, 86]. Та поряд з цим вартують на увагу й інші стилістичні домінанти, що прочитуються у майже недосліджених драматургічних текстах і відбиваються на особливостях сучасного жанромодельовання в драматургії. Адже явище драматургії останніх десятиліть ХХ – межі ХХІ століть поступово набувало властивостей різновекторних, полістилістичних, мультисмислових, чим, власне, значно ускладнюється сучасне дослідження драматургічних текстів цього періоду, які тісно пов'язані з тенденціями розвитку (чи занепаду?) сучасного українського театру. Жанрові пошуки, модифікації, дифузії та мутації жанрів сучасної драматургії, на жаль, зовсім не досліджені і потребують кваліфікованого аналізу, а українська драматургія недавнього періоду має бути поцінована в розлозі синхронному контексті релевантних драматургічних (ширше – культурологічних) звищ.

Позитивним надбанням сьогоденного літературознавства і мистецтвознавства можна вважати той факт, що чи не вперше за багато десятиліть (це очевидно у порівнянні, скажімо, з 70-80-ми роками ХХ століття) маємо фундаментальний масив ґрунтових досліджень про театр і драматургію. На рівні комедійної жанрології та жанрово-стильових шукань російську драматургію 80-90-х років ХХ століття вивчає білоруська дослідниця С.Гончарова-Грабовська [11-12]. В активі сучасного мистецтвознавства маємо досить цікаві праці Н.Мазур про міфопоетичну та узагальнено-символічну образність українського балетного театру [21] та Н.Чечель про особливості міфологічної картини світу в експериментах українського театального відродження [32]. Розлогий історико-літературний матеріал для інтерпретаторських і наукових узагальнень дають дослідження О.Красильникової [18] і В.Гайдабури [7] та антологія драматургії української діаспори, укладена Л.Залеською-Онишкевич [3] і оздоблена її коментарями; її ж коментарі й концептуальні передмови подибуємо в "Антології модерної української драми" [1]. Не можна обминути й досконалі літературознавчі праці сучасного знавця української драматургії С.Хороба [26-29], яким розроблено цілу низку теоретичних аспектів драматичних жанрів, здійснено глибоке історико-літературне студіювання української релігійної драми, написано чимало рецензій на п'єси кінця ХХ століття.

Для теоретичного осмислення жанромодельованих процесів сучасної драматургії інтерес становлять й останні репрезентанти на теренах театральної антропології, скажімо, "Паперове каное" Е.Барба [2] та перекладені українською праці Є.Гротовського [13]. У монографії "Драматизм міфу і міфологізм драми" [4] я свого часу акцентувала на жанровому тяжінні п'єс українських драматургів "нової хвилі" до жанрів-матриць жертвовного ритуалу і посвятницької містерії. Динаміку і внутрішню єдність театру на рівні системи його форм і жанрових модифікацій висвітлив О.Клековкін [15], теж висуваючи на перший план жанровий різновид театральної містерії, котра, за словами А.Камю, "урочисто проголошує істину в останній інстанції".

Втім, цей далеко не повний реєстр монографічних джерел демонструє мозаїчність підходів до сучасної української драми і спорадичність її фігурування в якості об'єкта літературознавчих студій. Сукупність вищенаведених праць, проаналізована з точки зору не розв'язаних на сьогодні теоретичних та історико-літературних проблем, дає підстави сформулювати кардинальні аспекти і "больові точки" у дослідженнях сучасної драми:

- відсутність наукових розвідок, в яких узагальнено досвід еволюції української драматургії 70-90-х років XX століття й сучасної драматургії в Україні;
- невивченість більшої частини драматургічного матеріалу зазначеного періоду через розпорошеність необхідних текстів (значною частиною це драматургія "журнальна" або видана обмеженим накладом, у тому числі методом "самвидаву"), їх художню неоднозначність і малодоступність читачеві/глядачеві;
- невизначеність жанрової парадигми драматургії, зорієнтованої на історичний, міфологічний, естетичний матеріал різного ґатунку;
- необхідність теоретичного обґрунтування взаємодії жанрових кліше міфу і драми, наслідків їхньої процесуальної контамінації, що вилилися у нові сталі й рухомі жанроутворення, а також у дифузні жанри, жанрові мутації та деформації, зрештою – в "антижанри";
- розмитість уявлень про динамічність картини світу в драматургії останньої третини XX століття і початку нового століття;
- потреба у фундаментальному незаангажованому науковому дослідженні української драматургії останніх десятиліть, спроможному подолати фрагментарність уявлень про цей родо-видовий різновид сучасної літератури, наділеному високим коефіцієнтом концентрації актуальної інформації, оздобленому оптимальним бібліографічним апаратом, позначеному достатньо вираженою аналітикою найсуттєвіших проблем сучасної драматургії.

Відтак, можна виділити коло ключових філологічних проблем, розв'язання яких сприятиме створенню адекватної наукової панорами сучасної української драматургії:

- прослідкувати закономірності переходу української драматургії до постмодерністських засад при збереженні полістилістичного тяжіння, співвіднести ці процеси в діаспоровій та материковій драмі;
- окреслити жанрову специфіку та проаналізувати проблемні моменти жанрової динаміки сучасної української драматургії, звернувши увагу на причини і механізми оформлення нових жанрових канонів;
- дослідити тенденцію до символізації сценічного простору в п'єсах сучасних українських драматургів, що носять почасти експериментальний характер і тому майже випадають за межі нинішнього офіційного літературного і театрального процесу;
- з'ясувати, яким чином на специфіку драматургічного твору останніх десятиліть впливають міфотворення, деміфологізація, реміфологізація і чи є підстави розглядати тотальну міфопоетику як сьогоденну драматургічну стратегію;
- виявити, які саме моделі світу пропонує та продуктивно розвиває сучасна національна драматургія, обґрунтувати неоміфологічну природу цих моделей і з'ясувати семантику їхніх міфопоетичних констант;
- висвітлити своєрідність застосування принципів "театру в театрі" і охарактеризувати функції та різновиди цієї моделі в індивідуальній авторській стилістиці драматургів-традиціоналістів, репрезентантів різних поколінь "нової хвилі" та представників української діаспорової драматургії;
- ідентифікувати місце антидрами й антитеатру в аксіологічній парадигмі сучасної культури;
- зіставити тенденції активізації жанрових категорій драми та оформлення сучасного "міфа театру", який, безумовно, впливатиме на подальший розвиток драматургії – як автономної від театрального кону, так і зорієнтованої на нього.

Визначальним у методології дослідження сучасної п'єси слід вважати системно-аналітичний підхід. Основні феномени драматургії кінця XX – початку XXI ст. варто розглядати як у літературознавчому і мистецтвознавчому, так і в більш загальному – культурно-естетичному – аспектах, з урахуванням гнучкої кореляції між власне сферою художнього досвіду і численними рівнями широкого світоглядно-культурного контексту. Як зазначила теоретик сучасного західноєвропейського театру Г.Юберсфельд [33, VII-IX], сьогоденний театр являє систему найрізноманітніших візуальних, звукових, статичних та динамічних, словесних та несловесних знаків, відповідно, до нового інструментарію дослідження універсуму драматургічних текстів активно залучаються також лінгвістика і семіотика.

У сучасній драматургії динаміка відчувається насамперед в експериментальній драмі, в її жанрово-стильових пошуках і тематичних заглибленнях. В арсеналі постмодерної української драматургії можна констатувати надзвичайне формально-стильове й семантичне розмаїття. Українські драматурги постмодерної доби мають неабиякі набутки у суб'єктивних трактуваннях правди індивіда, ними опрацьовано "парадокс невисловленої ідентичності", у багатьох п'єсах спровоковано ситуацію "подвійної гри", актуалізовано архетипні кліше "вистави у виставі" і "перформансу", відчувається зміщення понять "центру" і "маргінесу", панує тотальний іронічний модус, а використання давніх форм (скажімо, поезика "вінка сонетів" трансформована у "Дійстві про велику людину" І.Костецького; поновне введення до сучасних п'єс барокових інтермедій і масок у І.Костецького, Л.Коваленко, А.Дністрового, Лесі Демської, Неди Нежданої; деструктурована поезика античної трагедії у Ю.Тарнавського; використання текстів гагілок, плачів-лементів і молебнів до Матері Божої, аллозії на Трійцю, алегорії для лялькового театру, архаїзованої молитовної мови у Віри Вовк) свідчать про певну стилістичну фрагментацію, еkleктизм й художню гібридність драматургічного постмодернізму.

Історія драматургії XX століття пройшла під знаком пошуку. Отже не дивно, що на межі XX – XXI століть цей пошук не припинено, а, навпаки, активізовано насамперед через засвоєння ресурсів модерністської драми у постмодерному прочитанні, а сучасна українська драматургія знову стає плідною жанровою лакуною, розвиває та поглиблює естетичні засади і, можливо, знову приваблюватиме читача. Неординарні моделі світу, запропоновані драматургами і першого, і другого покоління "нової хвилі", інспірують активну роботу підтексту, мікшуючи межу між реальністю, творчістю і спростуванням останньої через неомодель гіпертексту.

Попри різноманітність матеріалу на порядку денному у сучасній драматургії в різних транскрипціях все ж таки прочитуються вічні формули та риторичні питання, філософські теми й трансформовані на новий кшталт вічні образи і мандровані сюжети, суттєво активізовано міфологічну парадигму, і драма, переставши бути "офіційним засобом впливу", поволі повертає собі, здавалось би, втрачений культурологічний статус. Драматургічний процес трьох останніх десятиліть вже час зробити цілісною картиною, а не механічною сумою різновекторних тенденцій, адже навіть поняття "процес" уже передбачає не деструкцію, а логічну закономірність, вибудовану в параметрах "перцептивної перспективи".

Література:

1. Антологія модерної української драми / Ред., упоряд. і автор вступних статей Л.Залеська-Онишкевич. – Київ – Едмонтон – Торонто: Видавництво Канадського Інституту українських Студій; ТАКСОН, 1998.
2. Барба Е. Паперове каное / Пер. з англ. – Львів: Літопис, 2001.
3. Близнята ще зустрінуться. Антологія драматургії української діаспори / Упор. та автор передм. Лариса Залеська-Онишкевич. – Київ-Львів: Час, 1997.
4. Бондарева О. Драматизм міфу і міфологізм драми. – Херсон: Персей, 2000.
5. Вовк В. Жіночі маски. – Ріо-де-Жанейро – Женева, 1993.
6. Вовк В. Театр. – К.: Родовід, 2002.

7. Гайдабура В.М. Театр між Гітлером і Сталіним: Україна. 1941-1944. Долі митців. – К.: Факт, 2004.
8. Герасимчук В.Н. Избранное: Поэзия, драматургия и проза. – К.: Логос, 2001.
9. Герасимчук В. Пьесы о великих: Драматургия. – К.: Логос, 2002.
10. Герасимчук В. П'єси про великих. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2003.
11. Гончарова-Грабовская С. Жанрово-стилевые поиски современной русской драматургии // Информационный вестник Форума русистов Украины. Вып. 4. – Симферополь: Крымский центр гуманитарных исследований, 2003. – С.86-95.
12. Гончарова-Грабовская С. Комедия в русской драматургии 1980-90-х годов (жанровая динамика и типология): Автореф. дис... докт.филол.наук: 10.01.02 – русская литература / БГУ. – Минск, 2000.
13. Готовський Є. Театр. Ритуал. Перформер. – Львів: Літопис, 1999.
14. Ірванець О. П'ять п'єс. Проза. – К.: Смолоскип, 2002.
15. Клековкін О. Сакральний театр: Генеза. Форми. Поетика (Структурно-типологічне дослідження). – К.: Київський державний інститут театрального мистецтва ім. І.Карпенка-Карого, 2002.
16. Корнієнко Н. Театр як діагностична модель суспільства. Деякі універсальні механізми самоорганізації художньої культури // Автореф. дис... доктора мистецтвознавства. – К., 1993.
17. Корнієнко Н. Український театр у переддень третього тисячоліття. Пошук (Картини світу. Ціннісні орієнтації. Мова. Прогноз). – К.: Факт, 2000. – С.156.
18. Красицька О. Історія українського театру ХХ сторіччя. – К.: Либідь, 1999.
19. Ласовська-Крук М. День Мазепи: П'єси для шкільного театру. – Львів: Асоціація діячів української культури, 1993.
20. Лексикон нонклассики. Художественно-эстетическая культура XX века / Под ред. В.В.Бычкова. – М.: Российская политическая энциклопедия, 2003.
21. Мазур Н. Сценічні інтерпретації балетів українських композиторів. – К.: Абрис, 2000.
22. Маньковская Н. Эстетика постмодернизма. – СПб.: Алетейя, 2000.
23. Стельмах Б.М. Тарас: Драматична поема-диалогія. – Львів: Каменяр, 1991.
24. Стельмах Б.М. Тарас: Драматична поема-тетралогія з епілогом. – Львів: СПОЛОМ, 2002.
25. Тарнавський Ю. 6 x 0: Драматичні твори. – К.: РОДОВІД, 1998.
26. Хороб С.І. Слово – образ – форма: у пошуках художності (Літературознавчі статті і дослідження). – Івано-Франківськ: Плай, 2000.
27. Хороб С.І. Українська драматургія: Кризь виміри часу. 36. статей. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 1999.
28. Хороб С.І. Українська модерна драма кінця ХІХ-початку ХХ століття (Неоромантизм, символізм, експресіонізм). – Івано-Франківськ: Плай, 2002.
29. Хороб С.І. Українська релігійна драма кінця ХІХ-початку ХХ століття: Проблематика, жанрово-стильова своєрідність. – Івано-Франківськ: Плай, 2001.
30. У пошуку театру. Антологія молодой української драматургії. – К.: Смолоскип, 2003.
31. У чеканні театру. Антологія молодой української драматургії. – К.: Смолоскип, 1998.
32. Чечель Н. Українське театральне відродження. – К.: Наукова думка, 1993.
33. Юберсфельд А. Вместо предисловия // П.Пави. Словарь театра: Пер. с фр. – М.: Прогресс, 1991. – С.VII-IX.